

PHIL VAN TONGEREN

EEN DAME
IN CHIQUE ZAKEN

WIEN

MET ILLUSTRATIES VAN TYPEX

ARNHEM
'S-GRAVENHAGE
HAARLEM

ARN
'S-GRAV
HAAR

WIEN

WIEN

WI

ARNHEM
'S-GRAVENHAGE
HAARLEM

ARN
'S-GRAV
HAAR

WIEN

WIEN

WI

PHIL VAN TONGEREN

WIEN

EEN DAME
IN CHIQUÉ
ZAKEN

MET ILLUSTRATIES VAN TYPEX

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 7

Hoofdstuk 1

Iemand die hen de weg wijst 13

Hoofdstuk 2

Op de luchtstroom der nieuwe tijd 17

Hoofdstuk 3

Wat zou ik die barbaren graag buiten willen gooien! 29

Hoofdstuk 4

Barmhartige patrones van verwaten pottenbakkertjes 41

Hoofdstuk 5

Een aangenaam soort romantiek 51

Hoofdstuk 6

Spekkies en toverballen 59

Colofon 63

VOORWOORD

Te oordelen naar de kleding van het groepje van vier dat voor een winkelpui poseert, moet de foto zo'n negentig jaar oud zijn. Gemaakt op een zonnige voorjaarsdag halverwege de jaren twintig. Tweede van rechts een vrouw die, gehuld in een modieuze, gestreepte mantel met brede revers en een clochehoed, het gezelschap domineert. Op het gezicht een soevereine glimlach. Het lijkt alsof ze ten opzichte van de anderen een stapje naar voren heeft gedaan om eventuele twijfel over haar plaats in de hiërarchie weg te nemen. Zij is de baas. En haar tijd is kostbaar. Dus als meneer de fotograaf wat haast zou willen maken ...

Links van haar twee meisjes, verkoopsters, voor wie op de foto gaan een gebeurtenis moet zijn als een eerste communie, zo beduusd staan ze erbij. Of ze voelen het ongeduld van mevrouw de patroon en vrezen voor een slecht humeur dat de rest van de dag tussen de toonbanken, rekken en uitstalkasten zal blijven hangen.

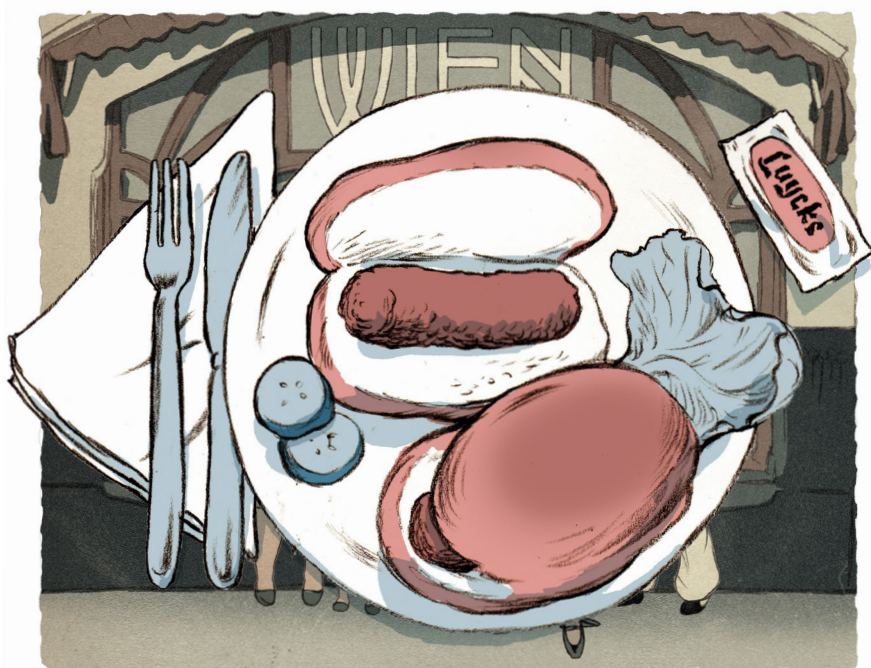
Rechts van haar heeft zich een leeftijdloze man geposteerd met een Indonesisch uiterlijk. Geposteerd is het juiste woord. Hij hangt er niet een beetje bij, zoals de meisjes, hij heeft zelf beslist om daar te gaan staan. Zijn zelfbewuste houding en een wit maatkostuum dat zijn silhouet scherp aftekent tegen een donkere etalage, verraden

dat hij een zekere positie bekleedt in de firma. Hij is degene die dit heeft georganiseerd. Hij is het ook die ervoor heeft gezorgd dat de op het glas van de deur geschilderde naam van de winkel goed zichtbaar blijft. WIEN. Na alle geregel laat hij zich dit voor het nageslacht bestemde moment niet afpakken.

Over enkele minuten zal het grofkorrelig afgedrukte groepsportret verdwijnen onder de door mij bestelde lunch. Als ik die op heb, moeten ze me maar eens vertellen hoe een stokoude foto op de placemat van dit hotel is terechtgekomen.

Het meisje dat mij twee kroketten brood met zuur en een plukje sla komt brengen, belooft het verzoek aan haar chef door te geven. Juist als ik mijn mes en vork neerleg, komt hij aanlopen. Een kwieke zestiger, zijn timing zo perfect dat het niet anders kan of hij heeft in een

hoekje staan wachten tot ik uitgegeten was. Even denk ik de man op de placemat voor me te hebben, zo'n veertig jaar ouder. Dan realiseer ik me dat de gefotografeerde inmiddels de honderd ruimschoots gepasseerd zou moeten zijn.

Het evenbeeld stelt zich voor als John Sughandy en komt meteen ter zake, alsof het routine is geworden zijn klanten de gelijkenis uit te leggen. De man op de foto is zijn grootvader Max en, inderdaad, de vrouw naast hem was grootvaders werkgeefster, hoewel dat woord te formeel is om aan het bijzondere van hun relatie recht te doen.

Als ik hem vragend aankijk, zegt hij dat in het nagelaten archief van zijn grootvader, in schriften, losse documenten en op oude bandopnamen, de antwoorden liggen opgeslagen. Plus een paar vragen zónder antwoord. Ooit heeft hij zich een avond over de paperassen gebogen, met het oog op een uitgave ter gelegenheid van het twintigjarig jubileum van het hotel. Maar de stapel was te hoog en de tijd te kort.

Hoe lang zijn hotel inmiddels bestaat? Volgend jaar vieren ze het vijftienvigjarig jubileum.

Ik doe John een aanbod. In ruil voor een extra weekje gratis kost en inwoning neem ik het monnikenwerk ter hand. Blijkbaar heeft hij geen proeve van mijn bekwaamheid nodig, want hij stemt opgelucht knikkend toe en we beklinken de deal met een bel cognac.

De twee weken worden er vier. Ik sluit de gordijnen van mijn hotelkamer en roep bij het zwakke licht van een bureaulampje de geesten op uit de stapels papier. Ik krijg ze aan het praten op melkchocoladebruine BASF-tape. Wel jammer dat ik bij het uittikken van mijn aantekeningen tot een laptop ben veroordeeld. Liever had ik mijn vaders erfstuk, een oude Adler-schrijfmachine, onder mijn vingers gevoeld. Ik weet zeker dat mijn geesten zich ook niet op hun gemak voelen in het kille schijnsel van een computerscherm. Maar ik kan het mijn gastheer niet aandoen zijn klanten te verjagen door uren achtereen weg te hameren op zo'n antiek bakbeest.

Die vier weken liggen inmiddels een jaar achter me. Ik heb de geesten uit hun niemandsland van half vergane archiefdozen geëvacueerd en ze een propere nieuwe behuizing bezorgd. Klop maar aan, ze laten u vast binnen.

WIEN

HOOFDSTUK 1

IEMAND DIE HEN DE WEG WIJST

In 1974 erfde de toen vijfenzeventigjarige Max Sughandy het huis van de vrouw bij wie hij ruim een halve eeuw in dienst was geweest. De tien jaar oudere Liduine Weerdenburg-Smit – ‘Wien’ voor intimi – had de Scheveningse villa Aurora betrokken in 1960, aan het eind van haar werkzame leven. Het wit gepleisterde minipaleisje uit 1885 stond er, met zijn decoratieve details en door sierlijke consoles ondersteunde balkonnetjes, hautain bij. Alsof het de neus ophaalde voor de wederopbouwarchitectuur waardoor het langzaam maar zeker werd ingesloten. Geen wonder dat de nieuwe bewoonster er zich thuis voelde. In zekere zin herschiep zij er het decor van haar jeugd.

In 1921 bij Liduine in dienst getreden als magazijnknecht en in de volgende decennia opgeklommen tot haar vertrouweling, had Max haar als vanzelfsprekend geholpen met de aanschaf van het pand en het regelen van personeel. Al even vanzelfsprekend week hij ook daarna niet van haar zijde, tenzij hij zich terugtrok in de twee kamers die hij tot zijn beschikking had. John Sughandy herinnert zich de onrust die Max’ toewijding aan zijn voormalige werkgeefster in de familie teweegbracht.

Er waren twee vrouwen in opa's leven. Aan de ene had hij zijn handen vol. De andere redde zichzelf wel, dacht hij. Als er iets aan de hand was met Liduine, moest alles wijken. Totdat oma er op een dag schoon genoeg van had en met een koffertje kleren naar haar zus vertrok. Mijn vader koos partij voor zijn moeder. Liduine was ineens 'die valse slang', al geloof ik dat hij dat meer voor de vorm zei. Hij keurde het gedrag van opa af, maar nam het Liduine niet echt kwalijk. Zelfs oma bleef gewoon bij haar rivale over de vloer komen. Want je kon over haar zeggen wat je wilde, met Liduine in de buurt verveelde je je nooit. Er ging, hoe zeg je dat, iets elektriserends van haar uit.

Uiteindelijk zou het tot een verzoening komen tussen vader Max en zoon Otto en groeiden de maandelijkse gezinsbezoekjes aan Aurora voor de toen elfjarige John uit tot evenzovele hoogtepunten.

Stiekem beschouwde ik Liduine als mijn derde oma. Ze was niet van het verwennen, met snoep of cadeautjes, maar als ze m'n hand greep en me dichterbij trok op de bank, begon ik al te gloeien van opwinding. Dan kwamen er schitterende verhalen los over vroeger. Over de winkels en de beroemde figuren die er in en uit liepen. Het eindigde, terwijl ze me bijkans had fijngeknepen, steevast met een wijze les. 'De mensen weten niet wat ze mooi of lelijk moeten vinden. Die zoeken houvast. Iemand die hen de weg wijst.' Blijkbaar stelde mijn glazige blik van ontzag haar gerust, want na haar dood bleek ik in haar testament opgenomen. Twintigduizend gulden als 'startkapitaal' voor 'de jongeheer John Sughandy'!

De 'derde oma' was niet de enige reden dat John zich verheugde op de uitstapjes naar Aurora. Een nieuw dienstmeisje, Henriëtte, had zijn speciale belangstelling. Op haar achttiende zeven jaar ouder dan John, was ze het enige lid van het huishouden dat zich niet door de oude mevrouw liet intimideren en in de gangen zelfs schaamteloos deuntjes uit de Top Tien van *Muziek Expres* liep te fluiten. Vijftien jaar later vroeg John haar ten huwelijk. 'Maar dan gaan we er wel iets goeds van maken,' luidde het kordate antwoord.

John had zich geen betere aanvulling op zijn ‘startkapitaal’ kunnen wensen. Het was Henriëtte – Hetty voor vrienden, ‘Henk’ voor John – die niet alleen het idee van een eigen hotel lanceerde, maar voor de verbouwing van een honderd jaar oud pension ook de aannemer vond en de vergunningen lospraatte. De naamgeving, die ze aanvankelijk genereus aan haar echtgenoot gunde, werd toch nog een compromis: niet Wien, maar Liduine, Boshotel Liduine. Van daar was het maar een kleine stap naar het gezicht op de placemat.

Dat haar naam zou voortleven na haar dood, daar had Liduine overigens ook zelf al voor gezorgd. Drie jaar voor haar overlijden benoemde ze Max tot haar onbezoldigde biograaf. Uiteraard had de uitverkorene zelf niets in te brengen.

Het te boek stellen van Liduines memoires verliep volgens een strikt ritueel. Elke dinsdag- en woensdagochtend van negen tot twaalf werd Max geacht zich met pen en schrift in de tochtige serre te verwoegen. Op het tafeltje tussen hen in stond dan al een kan lauw water met een schijfje citroen te wachten, afgedekt met een schoteltje en geflankeerd door één glas. Voor mevrouw.

Wanneer haar geheugen begon te haperen, leunde de bejaarde dame geïrriteerd zuchtend achterover en beduidde met een wapperend handgebaar dat de biograaf de lacune maar moest opvullen met een greep uit haar immense correspondentie- en knipselarchief. Na een slokje water werd de monoloog vervolgens hervat. Of ze begon van voren af aan, waarbij dezelfde geschiedenis van net even andere details werd voorzien.

Zo vulde Max maar liefst tweeëntwintig schriften met haar herinneringen. Gelukkig in een goed leesbaar handschrift, zij het voorzien van doorhalingen en schots en scheef geschreven notities in de kantlijn. Want niet altijd hield de vertelster zich aan de feiten zoals hij ze zich herinnerde. Een volgens haar ‘hoffelijk en bescheiden mens’ als Han van Meegeren, werd door Max bijvoorbeeld getypeerd als ‘een enorme schraper’ over wiens gage voor een schildercursus eindeloos onderhandeld moest worden.

HOOFDSTUK 2

OP DE LUCHTSTROOM DER NIEUWE TIJD

In 1889 in Amsterdam geboren als dochter van een steenrijke reder, groeide Liduine Smit op in een milieu dat na eeuwen zijn geprivilegieerde status dreigde te verliezen. Vijf jaar na haar geboorte werd de SDAP opgericht, in 1909 gevolgd door de CPN. Traditionele machtsverhoudingen werden doorbroken; de knecht liet zich door de meester niet meer klakkeloos koeioneren.

Vader Louis Smit was een nuchtere man die met scepsis de vele ismen bezag die, socialisme en anarchisme voorop, naar de gunst van de naar ideologisch houvast zoekende burger dongen. Maar beter dan de meeste van zijn collega's begreep hij dat de spoorwegstakingen van 1903, die ook zijn bedrijf niet ongemoeid lieten, een nieuw tijdperk inluiden. Als een van de eerste werkgevers was hij bereid tot onderhandelingen met de vakbonden. Bovendien was Smit de destijds ongebruikelijke en voor iemand in zijn positie zelfs revolutionaire overtuiging toegedaan dat vrouwen evenveel recht op ontplooiing hadden als mannen. Van alle ismen kon het feminisme in zijn ogen kennelijk wél genade vinden. Wat zijn echtgenote Elizabeth overigens niet verhinderde om het huishouden op ouderwets rigide wijze te bestieren; met dienstboden van wie absolute gehoorzaamheid en discretie werd geëist. Toen uitkwam dat een van de meisjes

op straat een vreemde snuiter, een artiest, had aangesproken die met een geheimzinnige houten doos telkens op passerend volk afstapte, werd er twintig cent, oftewel één hele dag, op haar loon ingehouden. Iedereen wist dat die bohémiens in kroegen bij elkaar kwamen, waar ze elkaar met de schunnige fotografische bewijzen van hun veroveringen de ogen uitstaken. Stel je voor dat een toevallig aanwezige bekende van de familie in zo'n onnozel wezen Fietje of Marietje zou herkennen!

Toch liet de nieuwe tijd ook de vrouw des huizes niet onberoerd. Elizabeth bezat een rijwiel en was er 's zomers op te vinden in de omgeving van Ouderkerk aan de Amstel, meestal in het gezelschap van een drietal even sportieve vriendinnen. Vier fietsende, broekdragende vrouwen – menige dorpeling of landbouwer zal de dames hoofdschuddend hebben nagekeken.

Liduines ouders behoorden tot de sociale klasse die aan de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw, en de daarmee gepaard gaande aantasting van haar bevoorrechte positie, een zekere schizofrenie overhield. Men legde zich erbij neer dat er, om het in hedendaags jargon te zeggen, moest worden 'ingeleverd'; men stemde soms zelfs met vernieuwingen in, zoals het verbeteren van de woningbouw voor arbeiders. Maar had het oude systeem niet ook veel goeds gebracht? Standsbesef bood een laatste houvast. Een land, een economie, had leiding nodig, en die kon je onmogelijk in handen geven van een ongeletterde turfsteker, toch?

Ondanks haar flirt met moderne, soms zelfs schandaalverwekkende kunst, was er tussen Liduine en haar ouders op dat punt geen wezenlijk verschil. Kon ze binnen het elitaire domein van de kunsten als vooruitstrevend worden bestempeld, daarbuiten hechtte ze aan rust en orde. Feminisme kwam niet in Liduines vocabulaire voor. Rechten opeisen voor een ander dan jezelf: absurd. Iedere vrouw kon bereiken wat ze wilde; áls ze maar wilde. Ze liet Max noteren dat het smaak, zakelijk inzicht en doorzettingsvermogen waren die haar aan de top hadden gebracht. Dat haar geboorte haar misschien al een

geduchte voorsprong had gegeven op andere vrouwen, kwam blijkbaar niet bij haar op.

Enig kind, en eerder de oogappel van haar vader dan van haar moeder, groeide Liduine op in een zeventiende-eeuws herenhuis aan de Keizersgracht, waarvan de in kikvorsperspectief beschilderde plafonds een permanente bron van verwondering en verrukking vormden. Languit op de vloer liggend kon ze als klein meisje uren achtereen gelukzalig opkijken naar de tussen wolken zwevende, half ontklede en door cherubijnen omringde mannen- en vrouwenfiguren.

Dan verbeeldde ik me dat ik even gewichtloos was als zij, en nog veel hoger opstijgend, me tot ver boven ons huis, boven Amsterdam, zou verheffen, om ten slotte de gehele stad in één blik, en tussen mijn twee handen, te kunnen vangen. Tot de etensbel luidde en ik als de hoogmoedige Icarus weer meedogenloos op aarde werd neergesmaakt.

DE HAAGSCHE POST, LENTENUMMER 1932

... EEN VREEMDE SNIJTER, EEN ARTIEST,
DIE MET EEN GEHEIMZINNIGE HOUTEN DOOS
TELKENS OP PASSEREND VOLK AFSTAPTE ...

COLOFON

Concept en tekst
Phil van Tongeren

Illustraties
Typex

Vormgeving, tekstredactie en productie
Bert Haagsman
www.magentaxtra.nl

Wien is een uitgave van OdessaPress
www.odessapress.nl

Copyright © 2016 Phil van Tongeren / Typex / OdessaPress

ISBN 978 94 6303 000 7 (hardcover)
ISBN 978 94 6303 001 4 (ebook)

HEM
ENHAGE
RLEM

ARNHEM
'S-GRAVENHAGE
HAARLEM

WIEN

EN

WIEN

HEM
ENHAGE
RLEM

ARNHEM
'S-GRAVENHAGE
HAARLEM

WIEN

EN

WIEN

